

Karen Hamaker-Zondag

Een Jungiaanse visie op de verfilming van 'In de ban van de ring' van Tolkien

Studiedag, 16 april 2005

Spreekster toonde ons op DVD drie delen uit *De ban van de Ring*. Tussendoor gaf ze commentaar. Ze legde daarbij een indrukwekkend verband tussen de mythe van de Ring en het boek van Jung: *Antwoord op Job*.

In alle sagen en mythen komt het kwaad weer op na een heerschappij van het goed. Onder de mensen heerst tegenwoordig veel angst voor terrorisme, voor milieurampen, voor toenemend geweld in gezin en op school, voor vandalisme, voor een onzekere economie en voor hun baan. Kortom: voor een wereld vol psychisch en fysiek geweld. Tolkien schijnt een snaar in het collectief onbewuste geraakt te hebben. Deze snaar is op het ogenblik: angst voor het kwaad en tegelijk het verlangen naar een uitweg. Deze archetypische angst kan zich uiten in doemdenken, maar ook in positief hulpbetoon. Hoe groter echter de edelmoedigheid, hoe groter de schaduw die men met zich meedraagt en daarmee zijn wij midden in de problematiek van **Jungs** *Antwoord op Job*.

Antwoord op Job is nl. één aanklacht tegen de christelijke leer van de *privatio boni*, de leer dat het kwaad een ontbreken zou zijn van het goede. Hartstochtelijk betoogt Jung dat het kwaad een reële macht vormt in deze wereld, waarmee wij rekening dienen te houden. Te vaak heeft hij als psychiater gezien hoe neurotiserend het nastreven van volmaaktheid is. Levensgevaarlijk is de tegenstelling tussen een louter goede God (*Summum Bonum*) en een louter slechte duivel. Daarmee wordt het kwaad in het onbewuste verdrongen. Evenals Job gaat Jung de confrontatie aan met Jahweh, die geen God is van morele wetten, maar een a-morele natuurkracht. Wij mensen moeten ons bewust worden van de duistere zijde van God, d.w.z. het archetypisch kwade. Wij moeten de tegenstelling tussen goed en kwaad in onszelf oplossen. Steeds hamert Jung erop dat wij ons bewust worden van de plaats van het kwaad, zodat het zich niet onbewust – als een olievlek – kan uitbreiden. Niet een abstract idee van het goede, maar bewustwording is bij moreel handelen het criterium. “Goed is”, zegt Jung, “het kwaad op een verstandige manier verhullen; kwaad is: onbewust handelen.” Daarom ook beschouwt Jung niet volmaaktheid maar volledigheid als criterium in het individuatieproces.

Precies hier ligt de betekenis van *De ban van de Ring*. Het gaat hier niet om een strijd tussen goed en kwaad als een zwart-wit tegenstelling. De bewustwording van goed en kwaad wordt hier in de vorm van een mythe gestalte gegeven. Voortdurend worden beide elementen op elkaar betrokken. De aanvankelijk wijze Sauron wordt gecorrumpeerd door de macht en groeit uit tot het symbool van het archetypisch kwaad. Orks worden gekruist met elfen op een negatieve manier. Frodo kan pas in het reine komen door de ring terug te brengen. Een laatste terugval is hierbij noodzakelijk, want het afwerpen van de collectieve schaduw is een bovenmenselijke inspanning. Het gaat uiteindelijk om de oprechtheid, waarmee de weg wordt afgelegd. Op het einde buigt iedereen voor de Hobbits. Dit gaat tegen de traditie in. Men buigt niet voor de (volmaakte) koning, maar voor wezens die hun queeste, hun individuatieproces goed hebben volbracht. Paul Revis